

Oslo, 14. november 2024

Høringssvar om regulering av taushetsplikt i tros- og livssynssamfunn mv.

STL (Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn), som samler bredden av tros- og livssynssamfunn til dialog og arbeider for likebehandling, takker for muligheten til å svare på denne høringen.

Overordnet introduksjon

Dette høringssvaret er, likt høringsnotatet, delt i tre: Del I om taushetsplikt, del II om bevisforbud og del III om gravplassloven og -forskriften.

Del I slår fast at vi fortsatt mener det er behov for at taushetsplikten er hjemlet i offentlig lov, inkludert straff ved brudd på den. Denne delen har to lengre kapitler. Kap. 2 begrunner behovet for lovhjemmelen og bidrar med informasjon og perspektiver vi mener var mangelfull i departementets utredning. Kap. 3. går grundigere inn på den konkrete utformingen av loven, med innspill til bl.a. modell og begrepsbruk. Vi anbefaler at taushetsplikten forankres i trossamfunnsloven og at det skal gjelde «fast organiserte» tros- og livssynssamfunn (inkludert ikke-registrerte). Forslaget om begrepet «eller tilsvarende sjelesørgere» støttes, og vi anbefaler at begrepet «eller livsveiledere» også tas med.

Del II tar stilling til forslagene ang. vitner og bevisforbud, hvor vi langt på vei støtter departementet, men med noen modifikasjoner, ikke minst om begrepsbruk. Bevisforbudet bør bestå og gjelde de samme omstendighetene som for taushetsplikten, og formuleringene «sjelesørg, livsveileder, eller tilsvarende» og «sjelesorg og eksistensiell omsorg» anbefales i denne sammenheng.

Del III kommenterer de ulike forslagene til endringer gravplassloven og -forskriften, hvor vi ikke har noen betydelige innvendinger, men vi har noen innspill for å ivareta mangfold og autonomi, i tråd med målet om det livssynsåpne samfunn.

Vi vil særlig trekke frem at det er behov for en grundig gjennomgang av taushetsplikten, og vi takker departementet for dette initiativet. En god regulering av taushetsplikt vil bidra til tilretteleggingen av et livssynsåpent samfunn, som er vårt hovedansvar og som vi mener vil tjene storsamfunnet best.

Del I om taushetsplikt

1. Introduksjon del I

Vi vil takke departementet for å ta opp temaet, slik det har vært ønske om fra feltet. Vi mener det stilles viktige og riktige spørsmål i notatet, og at vi må erstatte utdaterte begreper som ikke lenger fins i trossamfunnsloven.

Vi savner dog en mer faglig utredning om hvordan sjelesorg, eksistensiell omsorg, livssynsbetjening, eller lignende faktisk fungerer i praksis og hvordan tros- og livssynssamfunn i realiteten forholder seg til taushetsplikten. Ikke minst, savner vi et større hensyn til konfidenten, som taushetsplikten først og fremst skal beskytte.

Kort oppsummert, er dette STLs standpunkter til hovedspørsmålene i saken:

- Taushetsplikten bør fortsatt være i lov (med trussel om straff), fortrinnsvis i trossamfunnsloven.
- Begrepene i loven må bedre reflektere mangfoldet, hvor ikke minst «livsveiledere» og «eksistensiell omsorg» bør tas med for å inkludere ikke-religiøse livssyn bedre.
- Uavhengig av hvilken lov som blir vedtatt, er det behov for et bedre informasjonsarbeid om ulike plikter og rettigheter, inkludert avgrensningen dem imellom.
- Vi anbefaler departementet å ta til etterretning at det har skjedd en stor utvikling av samarbeid på feltet med livssynsbaserte samtaletenester i institusjoner (fengsel, universiteter, sykehus, forsvaret, til eksempel) de siste årene. Dette hører, etter vårt skjønn, med i analysen.

I følgende kapitler vil vi utdype og begrunne disse poengene i detalj.

2. Det er fortsatt behov for lovhjemmel, inkludert trussel om straff

Trygge, taushetsbelagte rom er et sivilsamfunnsgode. Ikke bare tjenestene i seg selv, men kunnskapen om at det finnes virker betryggende på mennesker. Det supplerer velferdsstaten, med tjenester som er gratis og som regel uten ventetid. Det at taushetsplikten er så streng som den er, og beskyttet av offentlig straffelov, er med på å styrke dens status.

Vi har stilt spørsmålet til våre medlemssamfunn om hvorvidt de mener taushetsplikten bør være i straffeloven, i trossamfunnsloven eller i interne retningslinjer. Flere kan se fordeler og ulemper ved de ulike løsningene, og det er ulike meninger internt i samfunnene. Hovedtendensen er likevel klar: Taushetsplikten bør være forankret i lov. Noen har primærstandpunkt om at den bør bli værende i straffeloven, og sekundært trossamfunnsloven, mens et klart flertall mener det nå er best å ha den i trossamfunnsloven.

Samlet sett, ønsker vårt råd en taushetsplikt forankret i trossamfunnsloven, som gir rom for at trygge rom skapes på ulike vis, under ulike navn og tradisjoner, men at lovhjemmelen bør forbli.

Våre medlemssamfunn gir følgende begrunnelser for at taushetsplikten fortsatt skal være hjemlet i offentlig lov:

- Det trygger konfidenten

- En henvisning til at man har lovbestemt taushetsplikt under straffetrussel, kan ha en autoritativ kraft, og gi en umiddelbar forståelse og trygghet hos konfidenter.
- Det møter behov for å snakke helt fritt, uten frykt for konsekvenser
- Det bidrar til en viss likhet mellom tros- eller livssynssamfunn som tilbyr tjenestene, som bør etterstrebes i dette tilfelle.
 - Det forenkler reglene for tros- og livssynssamfunnene og har en forenkende informasjonsverdi for offentligheten.
 - Det reduserer gråsoner, og unngår et for ulikt nivå på hvordan taushetsplikten praktiseres
 - Like rammer er viktig for praktiske realiteter: Enkelte kan av ulike årsaker velge å snakke med noen fra et annet tros- eller livssynssamfunn enn man selv tilhører (f.eks. fordi det ikke finnes alternativer, slik det ofte er på bl.a. sykehus og i fengsler), og da må det ikke være tvil om hvilke regler som gjelder for taushetsplikten.
- Det skaper samhandling mellom tros- og livssynssamfunnene som besørger dette sivilsamfunnsgodet
 - Det stiller krav til ledere om at det å sikre trygge rom anses som et offentlig gode
 - Det tydeliggjør alvoret i brudd på taushetsplikten og legger et nødvendig og sunt press på tros- og livssynssamfunnene til å reflektere over taushetsplikten og ha bevissthet om hva den innebærer.
 - Lik lov for alle gjør at alle kan dømmes likt, som skaper en følelse av rettferdighet.
 - Det skaper en mulighet til å etablere felles forståelse for hva det betyr å være trossamfunn i Norge, et profesjonelt fellesskap.
- Det møter forventningene i samfunnet om dette trygge rommet, hvor man kan snakke uten frykt for konsekvensene, som har annen art og formål enn de andre yrkesmessige taushetspliktene.
- Offentlige institusjoner stiller i økende grad krav om mangfoldige samtalejenester (chaplancy, eksistensiell omsorg, el. l.). Det forventes å fortsette, og da bør det være tydelige, og like, rammer.

2.1 Behovet for trygge rom

Vi er godt fornøyde med at departementet peker på samfunnsgodet ved å ha trygge rom. Vi skulle gjerne sette dette utdypet mer.

Slike trygge rom er en form for sosial beredskap. Folk har et sted «å ventilere» – snakke høyt med en annen, lufte tyngende tanker, få støtte i krise, reflektere over indre frustrasjoner og fortvilelser, osv. – med en positiv forventning om å få støtte og hjelp, ikke straff eller sosiale sanksjoner.

I tillegg til de religiøse og eksistensielle behovene som kan dekkes med slike samtaler, slik departementet trekker frem, kan det forebygge psykisk uheld og bidra til at individer finner alternative løsninger til noe som kunne endt på verre vis. Det erstatter ikke psykiske helsetilbud, men supplerer. Det tros- og livssynssamfunnene kan tilby er en lavterskel samtalejeneste som både er av en annen art og dekker andre behov. Det handler ikke bare om religiøse plikter (eller i det minste sakramenter det er viss forventning om å delta i) som f.eks. skriftemål før nattverd, selv om det kan være en dimensjon av religion og livssyn i det.

Etter vårt syn, er det viktigste formålet ved taushetsplikten og de trygge rommene å beskytte den mest sårbare part – konfidenten. Vi mener dette hensynet må sitte i førersetet når vi nå setter de nye rammene for taushetsplikt knyttet til prester, munker, imamer, livsveiledere og andre samtalepartnere innen tros- og livssynsfunn.

Tros- og livssynsfunnene supplerer velferdsstaten med store mengder samtaler hvert år. F.eks. en spørreundersøkelse av forskere ved Teologisk fakultet, sendt ut til alle prester og diakoner i Den norske kirke, viste at 1/4 av disse hadde 10 eller flere slike samtaler per måned, og at alle har minst 1-4 per måned¹. Siden den gang har også samtaletjenestene blitt mangfoldiggjort bl.a. på sykehus og i forsvaret, og erfaringen derfra er at de samtalepartnerne fra andre tradisjoner som er fysisk til stede på institusjonene benyttes i samme grad som prestene fra Den norske kirke. Disse samtaletjenestene er gratis og innebærer sjeldent ventetid.

2.2. Erfaringene hos våre medlemmer

Ved undersøkelse av våre medlemssamfunn, ser vi at alle tros- og livssynsfunn allerede har retningslinjer for personvern og/eller taushetsplikt, samt opplæring i dette i et eller annet omfang. Det er imidlertid ikke vanlig at disse retningslinjene er utformet spesielt for fortrolige samtaler eller skriftemål, men heller inngår som en del av et generelt rammeverk for taushetsplikt og personvern. Dette innebærer at spesifikke situasjoner, som betroelser i sjesørgeriske samtaler, ikke alltid er detaljert regulert.

Videre er det viktig å fremheve at mange innenfor disse samfunnene ser det som sitt hovedformål å hjelpe mennesker i vanskelige livssituasjoner. Ofte balanseres konfidentens behov og ønsker med rammene som samtalepartneren må forholde seg til – teologiske tolkninger, interne retningslinjer, offentlig lovverk og tillitsforholdet til konfidenten (og øvrige medlemmer som konfidenten kan snakke med).

Tilbakemeldingen vi får fra våre medlemssamfunn gjør det tydelig at de fleste anerkjenner betydningen av en lovregulering av taushetsplikten. Som referert ovenfor, gis det flere grunner til at lovregulering er av betydning. Vi vil først og fremst fremheve at det, både internt i samfunnet og for de som søker hjelp, lager felles forståelse av taushetspliktens alvor og viktighet, samtidig som det kommuniserer til storsamfunnet og den enkelte konfident hva de kan forvente av trygge rom i tros- og livssynsfunn.

Det vi samtidig merker oss i innsamlingen av denne informasjonen, er at det for ofte mangler et tydelig skille mellom taushetsplikt knyttet til generelt personvern hensyn, slik alle organisasjoner og arbeidsplasser har ved håndtering av personopplysninger, og den spesielle taushetsplikten som vi snakker om her, som historisk har vært knyttet til presteprofesjonen.

Vi anerkjenner at det kan være en viktig forskjeller på en frivillig kursleder på konfirmantleir som får kjennskap til personlig informasjon fra sine konfirmanter, en daglig leder som håndterer et medlemsregister, en elektronisk innboks og et sentralbord med telefon, og en tros- eller livssynsleder som gir teologisk veiledning og eksistensielle samtaler. Alle tilfeller involverer det som kan kalles taushetsplikt, men ikke nødvendigvis av den art som skal omfattes av straffeloven, med fare for fengselsstraff dersom den brytes. I noen tilfeller kan det være adekvat og tilsitrekkelig med sanksjoner gitt av interne regler og prosesser alene, som f.eks. å frata personen verv,

¹ Se Grung, Danbolt og Stifoss-Hanssen <https://journals.mf.no/tpt/article/view/5188/4228>

ekskudere medlemmet eller gi den ansatte avskjed. Her har nok både myndighetene og tros- og livssynssamfunnene et arbeid å gjøre for å tydeliggjøre skillene.

Denne erkjennelsen kommer vi til nå i denne høringsprosessen. I tillegg til myndigheters ansvar for å tydeligere regelverk og tilknyttet informasjonsarbeid og håndhevelse, er det et forbedringspotensial i hvordan denne bevisstheten om skiller og grenser er i de ulike tros- og livssynssamfunn. Det påvirker også organisasjonenes retningslinjer og opplæring.

2.4. Hvordan variasjonen ser ut i praksis mellom tros- og livssynssamfunn

Selv om det er en variasjon i hvordan tros- og livssynssamfunn praktiserer fortrolige samtaler – hvordan de tar form, og hvordan de begrunnes teologisk eller filosofisk – mener vi det er en klar rød tråd: Man skaper trygge rom hvor mennesker kan snakke høyt med noen om vanskelige temaer uten frykt for konsekvensene, i en kontekst knyttet til det å være tros- og livssynssamfunn.

Det ville vært nyttig med mer detaljert informasjon om hvordan det praktiseres ulikt blant ulike tros- og livssynssamfunn, ulike roller og ulike personer internt i disse samfunnene før man vurderte hvilke endringer det er behov for. F.eks. hadde det vært spennende å undersøke nærmere om hvordan skriftemål og sjelesorg praktiseres ulikt i ulike kristne trossamfunn. Hvordan ulike prester praktiserer ting likt eller ulikt. Hvordan imamer, munkar eller andre kontaktes av medlemmer og hvordan de møter disse. Hvordan livssynshumanister i Norge de siste årene har hatt en betydelig utvikling av sine tjenester for livsveiledning og eksistensiell omsorg, både internt og i offentlige institusjoner. Eller hvordan noen samfunn, som enkelte hindusamfunn, ikke har samme tradisjon for å praktisere slike tjenester i samme grad. STL har ikke ressurser til å foreta en slik kartlegging.

Slik vi leser det, antas det fra departementets side at variasjonen er for stor til at det går an å ha et felles regelverk. Det er likevel *ikke* tydelig hvorfor denne konklusjonen må være riktig. Gitt den røde tråden vi viser til ovenfor, mener vi det er godt mulig med et felles regelverk. Vårt råd ønsker det.

Kun med mer kunnskap og informasjon ville det vært mulig å begrunne hvorvidt denne variasjonen utgjør et praktisk eller prinsipielt problem. Dersom et samfunn ikke tilbyr slike fortrolige samtaler, vil det heller ikke skape problemer i forbindelse med loven. Problemet er heller å avklare hva som er innenfor loven og ikke.

2.5. Utvikling av samtaletjenester i offentlige institusjoner

Det har vært en markant økning i mangfoldet av samtaletjenester som tilbys ved offentlige institusjoner som sykehus, fengsler, universiteter og Forsvaret. Disse tjenestene har utviklet seg fra å være dominert av prester fra Den norske kirke til å inkludere representanter for tros- og livssynssamfunn som ikke tidligere har vært representert. Dette inkluderer felthumanist, fengselsmunk og sykehusimam. STL oppfatter det som en hensiktsmessig og ønsket utvikling.

Buddhistforbundet er et godt eksempel på et livssynssamfunn som nå tilbyr slike tjenester. Det viser at tros- og livssynssamfunn er i endring og utvikling, og kan utvikle nye tjenester og ritualer basert på nye behov og tolkninger av eget livssyn. Tros- og livssynssamfunns tradisjoner og praksiser kan la seg forme av den kulturen og det samfunnet de bor i. Tros- og livssynssamfunn som ikke har hatt tradisjon for en spesifikk tjeneste før (som sjelesorg) – om det er historisk eller

fra et opprinnelsesland – kan utvikle lignende praksis i et land som Norge. Det ser vi som positivt.

Dette understreker igjen at lovverket ikke må begrense seg til hva det har vært tradisjon for i majoritetskulturen og den tidligere statskirken.

3. STLs vurdering og forslag

STL ønsker taushetsplikt i trossamfunnsloven. Nedenfor diskuterer vi dette mer i detalj.

3.1. Valg av modell for hjemmel i trossamfunnsloven

Vårt råds hovedbudskap er at de ønsker taushetsplikten videreført i trossamfunnsloven.

Under følger drøfting av de tre alternativene lagt frem av departementet (s.53-54 i høringsnotatet).

Forenklet og oppsummert kan vi kalle de tre modellene følgende:

- 1) Persongruppe-modellen.
- 2) Betroelsessituasjon-modellen.
- 3) Forskrift-modellen.

3.1.1. Persongruppe-modellen (kap. 7.12.2):

Her brukes formuleringen «i anledning av stillingen eller rollen». Dette reflekterer godt praksisen i våre medlemssamfunn, slik vi forstår det. Selv om det kan være konkrete og avgrensede handlinger (f.eks. etablerte riter som skriftemål), kan det også være mindre klart avgrensede situasjoner hvor slike fortrolige samtaler kan oppstå, gitt at konfidenten på et vis har oppsøkt riktige person og rolle.

Det legges også opp til at tros- og livssynssamfunn får en mulighet til ikke å være omfattet. Det kan i utgangspunktet være positivt, av hensyn til de som ikke har slike praksiser og ønsker å tydeliggjøre dette.

Det følger også med en eksplisitt forventning om at rekkevidden av taushetsplikten skal kommuniseres godt. Det er uklart for oss om det her menes at de som ikke ønskes omfattet av loven må kommunisere dette, dersom det fortsatt anses nødvendig (i motsetning til vår oppfatning, jf. forrige avsnitt). Hvis ikke, ber vi om at dette gjøres eksplisitt.

Av hensyn til konfidenten, bør det ikke legges et unødvendig krav til den mest sårbare part om å skaffe seg oversikt over hvem som er omfattet av loven og ikke – gitt at det gis en større beskyttelse med lovbeskyttelsen. Dette bør i så fall kommuniseres tydelig av de som ikke ønskes omfattet, men likevel kan bli møtt med forventninger om å tilby slike trygge rom, slik at de fortsatt beholder et visst ansvar for dette felles godet.

3.1.2. Betroelsessituasjon-modellen (kap. 7.12.3):

Dette andre alternativet har lovformuleringen «som mottar betroelser som ledd i utøvelse av tro og livssyn». Det gjør det på en måte mer åpent og fleksibelt, men også mer uklart. Departementet sier at man her prøver å dekke den «historiske taushetsplikten» i «det kristne skriftemålet» bare «med livssynsneutrale ord». I en felles lov vil det uansett tolkes av alle tros- og livssynssamfunn, og de vil kunne vurdere dette ulikt.

Hva som tolkes som tros- og livssynsutøvelse – i motsetning til øvrig aktivitet eller tjenester man har som tros- eller livssynssamfunn – kan tolkes smalt eller bredt. Av hensyn til håndheving av loven bør det i så fall spesifiseres. Dermed finner vi det merkelig at dette er det korteste forslaget, uten ytterligere ledd om samtykke, interne regler, informasjon, eller lignende, som i de øvrige modellene. Å ha en generell formulering om betroelsessituasjon kan i utgangspunktet virke som en fornuftig og fleksibel løsning, men vi mener denne modellen har forbedringspotensial slik den ser ut nå.

3.1.3. Forskrift-modellen (kap. 7.12.4):

«Departementet kan gi forskrifter om at bestemte personkategorier som utøver tjeneste eller verv [...]» er formuleringen som foreslås til slutt. Det foreslås sammen med en detaljert forskrift hjemlet i loven og forslagsvis et standardisert nettskjema for å oppdatere detaljer om hvilke roller, personer og/eller situasjoner som omfattes.

Det vises ikke eksplisitt til interne retningslinjer og vedtekter, slik flere av våre medlemmer mener er klokt, både for å bevare kontroll (jf. mulighet for avslag) og for å tilrettelegge for nødvendig mangfold. Interessant nok kan denne løsningen tolkes som at ingen i utgangspunktet er omfattet før man selv melder ønsket aktivt inn. Det pålegger et annet type ansvar på tros- og livssynssamfunnene. Det kan være mer utfordrende å kommunisere til konfidenten og offentligheten.

Det er en fordel at det kan bli veldig presist. Samtidig kan det også legges opp til at det tolkes for smalt, ved at alt forventes eksplisitt inkludert i detalj. Det gir muligens mindre rom for de mindre tydelig avgrensede situasjonene som enda bør omfattes.

Til slutt kan denne modellen føre til mer byråkrati for tros- og livssynssamfunnene, spesielt om det kreves å melde inn navngitte personer og ikke bare overordnede roller eller stillinger.

3.1.4. Samlet vurdering:

Ovenfor har vi gitt noen refleksjoner ang. de foreslåtte modellene, hvor noen antagelig har noen fordeler fremfor de andre. Vi mener uansett det er for tidlig å konkludere på dette detaljnivået slik det foreligger nå. Det trengs et mer raffinert forslag. Vi bidrar gjerne i den videre prosessen.

3.2. Begrepet «eller tilsvarende sjelesørgere»

Våre ikke-kristne, og særlig ikke-religiøse medlemmer, ønsker «eller tilsvarende sjelesørgere *eller livsveiledere*» som lovformulering. Uansett hvilken modell ovenfor det landes på, ber vi om at denne formuleringen brukes i stedet, for bedre å omfatte hele mangfoldet på feltet:

«Prester i Den norske kirke og prest eller tilsvarende sjelesørger eller livsveileder i fast organiserte tros- og livssynssamfunn [...]»

3.3. Ikrafttredelse

Spørsmål om ikrafttredelse er stilt to steder i høringsnotatet (kap. 7.11 og 7.12.5), men vi tror svaret blir det samme. I vårt innspill ovenfor argumenterer vi for at det kreves et videre arbeid for å få en endelig lovformulering. Dette taler for at det gis noe mer tid. Når formuleringen kommer, uansett hvilken løsning som velges, vil det innebære behov for tilpasninger og forberedelser i tros- og livssynssamfunnene. Vi støtter derfor vurderingen om at det må minst ett kalenderår til for å informere, veilede, samordne, osv.

3.4. Svar på departementets problemstillinger

På side 52 i notatet presenterer departementet liste med spørsmål det bør tas stilling til. Det er en god oppsummering av dilemmaene, og vi ønsker avslutningsvis å svare direkte og kort på dem:

1. Skal det gjelde for både trossamfunn og livssynssamfunn?

Ja. Vi mener det både er prinsipielt riktig og passer med etablert praksis.

Buddhistforbundet, som vi allerede har nevnt og som kan omtales som et livssynssamfunn, er allerede med i flere ordninger på sykehus og andre offentlige institusjoner. Det samme gjelder Human-Etisk Forbund (HEF). HEF har uttalt at flere offentlige institusjoner oppfatter og praktiserer det slik allerede, som er i tydelig i HEFs utvidede plass hos flere offentlige myndigheter de siste årene². Selv om det er relativt nytt for HEF å ha slike tilbud i Norge, var det erfaringer med humanistiske livsveiledere fra andre land, ikke minst fra Nederland og Belgia. Det tydeliggjør at tiden er moden for formelt å inkludere livssynssamfunn (ikke bare trossamfunn) i dette lovverket.

2. Skal det gjelde bare registrerte tros- og livssynssamfunn eller alle fast organiserte tros- og livssynssamfunn?

Av hensyn til konfidensen, mener vi det bør være tydelig hva som er rammen og forventningen. Det er betydelig forenkling for den offentlige informasjonen om det er likest mulig for alle. Ansvar for å sette seg inn i lovverket og å gi beskjed bør dessuten ligge på organisasjonen som lager, eller forventes å lage det trygge rommet. Dette hensynet taler for at det skal gjelde alle. Derfor vil vi anbefale at det gjelder for alle fast organiserte tros- og livssynssamfunn, ikke bare de registrerte.

² HEF har hatt opptil flere livsveiledere, bl.a. to felthumanister i Forsvarets tros- og livssynskorps (Oslo og Bardu), en sykehushumanist ved Samtaletjenesten på St. Olavs Hospital (Trondheim), tre studenthumanister ved studiesteder i Volda, Trondheim og Oslo, samt engasjement som fengselshumanist ved Kriminalomsorgens fengsel i Kongsvinger og interne livsveiledere.

3. Skal det gjelde bare ansatte eller også frivillige?

Det bør ikke legges unødvendige begrensinger her. Det bør være opp til det enkelte samfunn å passe på at de riktige personene og rollene er omfattet. Mange, især de største, har prester og lignende ansattstillinger. Andre er mer avhengig av frivillige, delvis eller helt. Det angår først og fremst personer med særlig tillit, som blir gitt en rolle som innebærer ansvaret for fortrolige samtaler. Vår entydige erfaring er at det er personer med høy personlig integritet som tar på seg slike krevende ansvar, og håndterer dette godt og forsvarlig, også etter at de eventuelt har gått ut av stillingen.

4. Skal det gjelde en type stilling eller en funksjon?

Både av hensyn til konfidenten og forenklete informasjonshensyn kan det tenkes at det enten er enklest å koble det til en rolle/person eller handling/situasjon. Vår erfaring er at det er tettest assosiert med personer og roller, uavhengig av situasjonen. Det er også enklest regulert ved å plassere juridisk ansvar hos personer i gitte roller.

Det følger med dette at det må kommuniseres ut i det offentlige at trygge rom knyttes til konkrete personer (ikke bare i formelle jobbsituasjoner, men som også kan kontaktes på deres fritid), noe som vi tror møter forventningen i befolkningen i dag.

5. Skal det avgrenses til en type virksomhet eller til noe mer generelt?

Utover gitte roller og stillinger, som omtalt ovenfor, bør det ikke begrenses for smalt når det angår virksomheter (forstått som situasjoner, ritualer eller handlinger). I praksis knytter folk trygge rom til personen og rollen, etter vår erfaring. Slike fortrolige samtaler kan oppstå på det som formelt er fritid til en ansatt, ikke nødvendigvis i en etablert rite som skriftemål. Det bør derfor gis rom for ulike praksiser. Dette opplever vi ikke problematisk, ettersom spørsmålet om når slike fortrolige situasjoner oppstår oppleves godt oppfattet i befolkningen og blant de det angår i tros- og livssynsamfunnene.

6. Bør informasjon kunne deles med helsepersonell?

Når den det ev. deles med ikke er omfattet av samme taushetsplikt (inkl. bevisforbud), virker det selvsagt at det ikke skal deles med dem – selv om det er helsepersonell. I så fall må det kunne tolkes som del av den allmenngjeldende avvergeplikt, som uansett gjelder. Ellers bør nødvendig informasjon gis til helsepersonell direkte av konfidenten/pasienten.

7. Skal samtykke kunne oppheve taushetsplikten eller skal den være absolutt?

Det gir mening at det er konfidenten som sitter med makten om når noe skal deles eller ikke. Dermed bør samtykke kunne føre til at informasjon tidligere påvirket av taushetsplikt blir delt. Det kan oppstå situasjoner der en konfident kanskje oppfatter seg presset til å gi samtykke, men det er en annen problemstilling. Prinsippet om at konfidenten skal ha makten til å definere hva som skal deles med hvem bør ligge til grunn.

8. Blir ordlyden presis nok til å knyttes til straff?

Ja. Det gjenstår riktignok som et åpent spørsmål, ettersom saken ikke er lukket, men gitt at våre anbefalinger blir hensyntatt, mener vi det er mulig.

9. Blir ordlyden avgrenset slik at opplysningsrett til barnevernet ikke omfattes?

Taushetsplikten må fortsatt kunne overstyres av avvergeplikten og nødrett, og det bør åpnes for opplysningsrett (ikke opplysningsplikt) til barnevernet. Opplysningsretten kan være en måte å gi nødvendige unntaksbestemmelser for å ivareta barn særlig.

Vi vil her legge til at, uansett lovformulering, bør det være et eget informasjonsarbeid, som vi kommer inn på i del I-avslutningen.

4. Avslutning av del I

Vi har gitt en sterk anbefaling om at taushetsplikten fortsatt skal hjemles i lov, og vi har gitt innspill på hvordan den kan implementeres i trossamfunnsloven, selv om vi mener det må jobbes med videre. Det arbeidet bidrar vi gjerne til.

Uavhengig av hvilke lovformulering som vedtas, mener vi det i tillegg er behov for et bedre informasjonsarbeid angående de ulike plikter og rettigheter omfattet av notatet (inkludert taushetsplikten, avvergingsplikten, meldeplikten, mv.). Departementet har ifm. Prop. 116 L (endringer i trossamfunnsloven) foreslått nye dialogarenaer og møteplasser for utveksling av kunnskap mellom tros- og livssynssamfunn og myndighetene³. Dette vil kunne være gode arenaer for slik formidling og gjensidig kommunikasjon for nødvendige avklaringer. Dette vil også kunne inspirere til et forbedringsarbeid av interne retningslinjer og vedtekter.

³ Se kap.7 i proposisjonen: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-116-l-20232024/id3046556/?ch=7>

Del II om bevisforbud

5. Introduksjon del II

Denne delen er tett knyttet opp mot forrige del om taushetsplikten. Mange av vurderingene ovenfor vil derfor gjelde her. Vi er fornøyde med at departementet foreslår at bevisforbudet skal bestå, og vi vil nedenfor kort redegjøre for vårt syn på dette, inkludert forslag til nye begreper i loven.

6. STLs vurdering og forslag

Nedenfor gir vi både argumenterer for å videreføre bevisforbudet og innspill til forbedringer.

6.1. Bør bevisforbudet oppheves eller bestå?

Departementet anbefaler at det fortsatt skal være et bevisforbud i straffeprosessloven § 119, med den nye formuleringen:

«[...] forklaring av prester eller tilsvarende sjelesørgere om betroelser omfattet av interne regler om taushetsplikt i fast organiserte tros- eller livssynsamfunn, [...].»

Vi støtter at departementet (på s.59, kap.9.2) holder frem at formålet er å verne om betroelser. Fra vårt perspektiv er også det viktigste å verne om konfidenten og det trygge rom. Derfor er vi enige i departementets anbefaling om at bevisforbudet skal bestå.

Departementet gjør likevel et skille mellom bevisforbudet og taushetsplikten, siden sistnevnte innebærer straff og dermed stiller strengere krav til presisjon i loven. Vi mener likevel at disse to lovene henger sammen og bidrar til det samme vernet av den sårbare part, konfidenten, og det trygge rom.

6.2. Hvem skal omfattes?

Departementet mener bevisforbudet bør gjelde de samme som er omfattet av taushetsplikten, men også deres medhjelpere og underordnede i større grad. Vi er enige i dette, gitt våre alternative forslag ang. hvem som omfattes av loven og hvilke begreper som skal med i loven.

6.3. ... i hvilke tilfeller?

I departementets forslag står det «[...] betroelser omfattet av interne regler om taushetsplikt [...]». Denne formuleringen må tilpasses hvilken lovformulering som velges for taushetsplikten. Som redegjort for i del I, anbefaler STL ikke at det skal være regulert av interne regler alene, men av trossamfunnsloven.

6.4. Hvilke begreper skal brukes i de ulike lovene?

6.4.1. Straffeprosessloven § 119

Vi vil igjen minne om behovet for modernisering og mangfoldiggjøring av begrepene i loven, jf. kap. 3.2. ovenfor. Loven om taushetsplikt må være samstemt med loven om vitner og bevisforbud. Det bør ikke brukes «forstander», og ikke bare «sjelesørger», men «sjelesørger, livsveileder, eller tilsvarende». Det må heller ikke stå «registrerte trossamfunn», dersom det skal være «fast organiserte» som står i loven om taushetsplikt, slik både departementet og vi anbefaler.

6.4.2. Tvisteloven § 22-5.

Det samme bør gjelde her som ovenfor.

6.4.3. Straffeprosessloven § 121 («eksistensiell omsorg»)

I tillegg til straffeprosesslovens §119 som omtales ovenfor, bruker §121 «sjelesorg». I denne sammenheng hvor det er handlingen og ikke samtalepartneren det vises til, bør begrepet «eksistensiell omsorg» gis som et tillegg for å inkludere de ikke-religiøse livssynene som ønskes omfattet av loven.

6.4.3. Tolkning av helsevernloven § 4-5

Til slutt finner vi det interessant at helsevernloven (§4-5) trekkes frem som presedens for begrepet «prest eller tilsvarende sjelesørger». Nettopp på helsefeltet, især på sykehus, har det skjedd en mangfoldiggjøring av samtaletenester, bl.a. med sykehusimamer og -humanister. Det viser at denne formuleringen allerede tolkes videre enn den antagelig var intendert originalt.

Det er godt at departementet selv bekrefter dette eksplisitt (på s.59) ved å si at dette kan «omfatte imamer, rabbinere, munk, livssynsveiledere m.fl.». Vi ser det uansett som fordelaktig å involvere i det minste begrepet «livsveileder» for å inkludere det ikke-religiøse livssynsaspektet i loven.

Del III om gravplassloven og -forskriften

7. Introduksjon av del III

I denne siste av tre deler kommenterer vi de ulike forslagene ang. gravplassloven og -forskriften. På to punkter ønsker vi å bidra med ytterligere informasjon og gi eksplisitt støtte, men det meste har vi ikke betydelige innvendinger på.

8. Endring i dispensasjonsregelen i gravplassforskriften § 39

Her foreslås det at søknader om dispensasjon ift. gravplassregelverk ikke lengre vil kunne sendes av privatpersoner, men kun av gravplassmyndigheter. Hvis dispensasjon avvises av lokal gravplassmyndighet, vil privatpersoner fortsatt kunne klage dette til statsforvalteren. Det antas å forenkle byråkratiet.

Det er ca. 22. plasser det angår, ifølge rapporten «Trossamfunnsgravplasser»⁴:

- Den ortodokse kirke: Neiden
- Den katolske kirke: Alta og Tromsø
- Guds menighet Lofoten: Flakstad og Vågan
- Kvekersamfunnet: Stavanger (2), Tysvær og Sauda
- Samfundet: Kristiansand (2), Eigersund (3)
- Det Almindelige Samfund: Eigersund (2)
- Det Almindelige Lutherske Samfund: Eigersund
- Guds Menighet Vegårshei: Rausandmoen
- Den Evangelisk Lutherske Frikirke: Larvik
- Det Mosaiske Trossamfund: Oslo (2)
- Det Jødiske Samfunn i Trondheim: Trondheim

Det er verdt å ha med seg at trossamfunnsgravplasser har blitt opprettet nettopp for å gi trosminoriteter en økt autonomi over egen gravlegging. F.eks. har kvekerne ønske om ikke å gå gravplass på vigslet jord. Den norske kirke er gravplassmyndighet i de aller fleste kommuner og tilbyr dermed tjenester for fellesskapet, inkludert å tilrettelegge for minoriteter. Der minoritetssamfunn har tatt valget om å ha egen gravplass, av ønsket om autonomi, vil det som regel være naturlig for disse å samarbeide med offentlige etater, ikke et annet trossamfunn. Det er likevel svært få kommuner som har kommunal gravplassmyndighet, og av listen gjelder det kun Oslo, hvor Det mosaiske trossamfund (DMT) har egen gravplass. Etter vår erfaring, er DMT positive til at man ikke nødvendigvis må via kommunen.

STL kan dermed støtte at dispensasjonsregelen spesifiseres, gitt at det styrker og ikke svekker autonomien ved disse.

⁴ v/Helge Klingberg, utgitt av Norsk forening for gravplasskultur i 2020 (bilag til bladet «Gravplassen» nr. 1/2021): <https://gravplasskultur.no/wp-content/uploads/2022/12/trossamfunnsgravplasser-av-helge-klingberg-i-gp-1-2021.pdf>

9. Hjemmel for forskrift om at visse typer vedtektsbestemmelser ikke trenger statlig godkjenning

I dag må alle vedtektsendringer i lokale gravplassvedtekter godkjennes av statsforvalteren. Det foreslås at visse enkle vedtektsendringer kan fattes av gravplassmyndigheten selv, basert på en unntaksliste fastsatt av departementet. Begrunnelsen for dette er at det anses positivt med mer lokalt selvstyre og mindre byråkrati. Samtidig betyr det at kvalitetssikringen må skje på lokalt nivå i stedet for hos statsforvalteren.

Vår vurdering er at det er viktig at helheten av vedtekter fortsatt oversees av statsforvalteren. De endringene som foreslås kan samtidig forstås som av en mindre alvorlig art, slik at et statlig oversyn ikke anses nødvendig.

Vår erfaring er at gravferdssektoren i utgangspunktet har en ikke ubetydelig grad av byråkratisering, som skaper mindre rom for skjønn hos lokale gravplassmyndigheter. Det er viktig at lokale gravplassmyndigheter skjøtter sine plikter etter loven, særlig når det gjelder å sikre rettigheter til minoriteter. Dette hensynet er kanskje særlig prinsipielt viktig der Den norske kirke, som et inkluderende, men ikke upartisk trossamfunn, forvalter det på vegne av fellesskapet og innstiller på vedtektene. På den annen side bør det være rom for mer avbyråkratisering på feltet.

Et annet område det kan være potensial for slik avbyråkratisering gjelder opptaksområde til et gravfelt, hvor man kunne brukt allmenne grenser som allerede brukes i det offentlige, i stedet for kirkelige sogn som ikke nødvendigvis oppleves meningsfulle for minoriteter. Slike grep kan styrke likebehandlingen og livssynsåpenheten.

10. Øvrige forslag

Når det gjelder de øvrige forslagene, (1) om å delegere godkjenning av krematorium til statsforvalteren, (2) kommunen eller gravplassmyndigheten som ansvarlig for eller fester av grav, samt (3) klagerett vedrørende fristen for gravlegging etter kremasjon, har vi ingen betydelige innvendinger.

Når det gjelder det første, godkjenning av krematorium, har vi ingen direkte innvending. Vi kan imidlertid trekke frem en slags elefant i rommet på dette feltet: Ingen har i dag juridisk ansvar for kremasjon, og oppgaven er heller ikke pålagt noen. Det skaper en likebehandlingsutfordring, hvor de tilfeldige kommuner som har kremasjon gjerne tar avgift for kremasjonsoppdrag fra andre kommuner, samtidig som dette ikke er noe som kan kreves av kistegravlegging. Når vi vet at bruken av kremasjon er pålagt i noen tradisjoner, som for sikher og hinduer, mens ikke tillatt i tråd med andres tradisjoner, som for muslimer, vil slike strukturelle forskjeller kunne ramme skjevt også økonomisk.

Når det angår fester av grav, kunne det teoretisk sett blitt åpnet for at tros- og livssynssamfunn kunne bli festere, men vi har ikke fått noen konkrete henvendelser fra medlemssamfunnene våre om å stå som fester av enkeltgraver. Vi vil derfor ikke gi noen innvendinger mot at kommunene eller gravplassmyndighetene får en slik rett.

Det siste, ang. klagerett, oppfatter vi som en nødvendig byråkratisk forenkling, og vi kan ikke se at det berører tros- og livssynsaspektet ved gravferd.

Overordnet avslutning

Dette høringssvaret har svart på alle problemstillinger lagt frem i høringsnotatet, og svaret er, i likhet med notatet, delt i tre: Del I om taushetsplikt del II om bevisforbud og del III om gravplassloven og -forskriften.

Vårt viktigste budskap i denne høringen er at taushetsplikten og bevisforbudet bør forbli i offentlig lov. Vi anbefaler at taushetsplikten forankres i trossamfunnsloven. Det er imidlertid nødvendig med et videre arbeid for å få en god nok lovformulering. Vi har i dette høringssvaret gitt flere innspill på hvordan loven kan gjøres bedre, og vi bidrar gjerne i det videre arbeidet som neste steg.

Vi finner det positivt at departementet fremhever betydningen av trygge rom som et samfunnsgode. Sjelesorg og eksistensiell omsorg er del av den nasjonale beredskapen og bidrar til å bedre befolkningens eksistensielle helse. Samtaletjenestene supplerer offentlige tjenester, dekker et eget og grunnleggende behov i befolkningen, og er gratis og som regel uten ventetid.

Vi mener det trygge rom best ivaretas med en fortsatt lovhjemmel. Det viktigste hensynet er den mest utsatte part, konfidenten. Det ligger en forventning i befolkningen om at visse personer og roller i ulike tros- og livssynssamfunn er tilgjengelige for fortrolige samtaler. Kompetansebyrden på hvem som er omfattet av den strenge, offentlige taushetsplikten bør ikke ligge på konfidenten alene. Derfor bør også fast organiserte, men ikke-registrerte tros- og livssynssamfunn også omfattes av loven, og de som ikke ønskes omfattet bør pålegges et informasjonsansvar for å unngå at forventninger om fortrolighet blir møtt på en ansvarlig måte.

Det er behov for et bedre informasjonsarbeid når det kommer til hvordan taushetsplikt, avvergingsplikt, meldeplikt, opplysningsrett og opplysningsplikt forholder seg til hverandre. Dette behovet vil bestå uavhengig av hvordan loven tar form.

Det har de siste årene startet en ønsket mangfoldiggjøring av samtaletjenestene på sykehus, i forsvaret, fengsler og ved utdanningsinstitusjoner, som vi ser som en svært positiv utvikling. Samtidig kompliserer det lovutformingene. Det er likevel ikke en grunn til å fjerne den fra sivil lov. Tvert imot er både den videre mangfoldiggjøringen og den fortsatte lovforankringen, etter vårt syn, nødvendig for å sikre det livssyns åpne samfunn.

Med vennlig hilsen,

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn v/

Trond Enger
styreleder

Birte Nordahl
generalsekretær